

Bir Tablo, Bir Şehir: Cumhuriyet'in 100. Yılına Ankara'dan Bakışlar

NATHAN YOUNG*

Ankara'nın tarihsel önemi tam olarak nereden gelir? Sadece Mustafa Kemal ve grubu tarafından başkent ilan edilmesinden mi? Yoksa başka bir tarihi de var mı bu şehrin, bugünden hatırlamaya değer? Çoğu yabancı bilim insanı gibi bana da Ankara'nın başkent olarak seçildiğinde pek de şöhretli bir kent olmadığı öğretildi. Mesela, Cihan Tuğal Ankara'yı, "Selçuklu, Osmanlı ve İslam tarihi bakımından zengin olan Konya gibi diğer Orta Anadolu şehirlerinin aksine küçük, önemsiz bir kasaba..." olarak tanımlıyordu.¹ Ancak Türkiye'nin yüzüncü yılı nasıl Cumhuriyet'in tarihini yeniden değerlendirme fırsatı sağladıysa Ankara'nın kendi tarihini muhasebe etmeye de vesile olmuş görünüyör.

Geçtiğimiz sonbahar aylarında Ankara'da katıldığım yüzüncü yıl ile ilgili etkinliklerin üçünde de karşıma çıkan bir tablo beni bu yazıyı yazmaya teşvik etti: "Ankara Manzarası" olarak bilinen anonim tablodan bahsediyorum. 18. yüzyılda yapılmış ve önceden Amsterdam'daki Rijk Müzesi'nin koleksiyonunda bulunan bu tablo şu anda Ulus'taki Rahmi Koç Müzesi'nde sergileniyor. Katıldığım etkinliklerden ilki Ankara'nın Keçiören İlçesi'nde "Atatürk ve Millî Mücadele Müzesi"nin açılış töreniydi. Müzenin açılışı Ankara'nın başkent ilan edildiği 13 Ekim'e denk getirilmişti. Şehrin aşağı yukarı yüz yıl önceki halini temsil eden fotoğraflardan oluşan zemin kattaki serginin ilk göze çarpan eserlerinden biri "Ankara Manzarası" reproduksiyonuydu. Bu manzara ile ikinci karşılaşmam ise yine aynı gün, bu sefer Ankara Üniversitesi'nde, "Yüzüncü Yılında Başkent Ankara" isimli etkinlikte doğrudan bu tablodan yola çıkılarak hazırlanan belgesel film gösterimi vesilesiyle oldu. Son olarak ise, Hacettepe Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında Kültürel Miras Çalışmaları" adlı buluşmada aynı tablonun VEKAM'ın² faaliyetlerini şekillendirmesindeki rolü aktarıldı. Aşağıdaki paragraflarda, yüzüncü yılda Ankara tarihinin yeniden hatırlanmasında aktif rol oynayan söylemsel süreçleri, söz konusu tablonun kullanımını merkeze alarak tartışacağım.

Uzun bir süre boyunca tablonun Osmanlı Halep'inin 18. yüzyıldan bir tasviri olduğu varsayılmıştı. Fakat 1970'li yılların başında sanat tarihçisi Semavi Eyice tablodaki birçok yapının ve Angora keçisi tasvirlerinin Ankara'yı işaret ettiğine vurgu yaparak eserin bir Ankara tablosu olarak yeni bir hayata başlamasına vesile oldu. Bugün artık Halep'ten ziyade Ankara'nın bir portresi olarak kabul ediliyor söz konusu tablo. Resmin çarpıcı etkisi ve büyüleyici başarısı ise iki farklı bakış açısının tek bir tuval üzerinde dengeli bir şekilde bir araya getirilmesinden kaynaklanıyor. Tablonun üst yarısı, heybetli surlarla çevirili tepede konuşlanan Ankara kalesini ve tarihi kent merkezini tasvir

* Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve The Ohio State University, young.2278@osu.edu

1 Cihan Tuğal, "The Greening of Istanbul", *New Left Review* 51 (2008): 66. Benim çevirim.

2 VEKAM: Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.

ediyor. Alt yarısı ise, mağazalar, kalabalıklar, pazarlar ve keçi kırkma işlerinin de dahil olduğu 'gündelik yaşamın' bir yakın çekimi.

Tablo, bu unsurları kolajlayarak Ankara'nın başkent olarak ilan dışındaki kendi öz değerini de taşıyacak şekilde yeniden kavramsallaştırılmasını sağlıyor. Resme gösterilen ilgi bazı Ankaralıların daha derin bir geçmişe, onun 1923'teki resmî taltifinin ötesinde bir geçmişe bağlanma arzusunu yansıtıyor. Tablo ve ona eşlik eden söylemler bir yandan Ankara'yı, Cumhuriyet anlatısına dokunmadan ama Cumhuriyet'in kuruluşundan yüzyıllar öncesine de dayandırarak, bir Türk mekânı olarak kuruyor. Diğer yandan ise, 20. yüzyıl öncesinde genelde önemsiz sayılan bu şehrin aslında derin tarihsel ve kültürel değerleri ile önemli bir ticaret merkezi olduğunu vurguluyor. Sengah Sak ve Burcu Şenyapılı'ya göre "Ankara ile ilgili tarihsel araştırmalar çoğunlukla başkent cumhuriyetin ilk yıllarındaki inşasına odaklanıyor, güncel araştırmalar ise şehrin son 20 yıldır iktidardaki belediye tarafından yeniden yapılanmasının eleştirisini sunuyor."³ Buna karşılık, Ankara tablosu etrafında yoğunlaşan bu yüzüncü yıl etkinlikleri başkent ele alınışındaki yeni yorumları imliyor.

Ankara Üniversitesi'nde düzenlenen etkinlikte Prof. Dr. Yasemin Doğaner, 1930'ların başında Ankara'da Avusturya Büyükelçisi olarak görev yapmış Norbert von Bischoff'tan bir alıntı yaparak Ankara ile İstanbul'u karşılaştırdı: "İstanbul ne aslı, ne tarihi, ne de ismi bakımından hiçbir zaman bir Türk şehri olmadığı gibi olmayacaktır da. Ankara ilk şehirdir ki onu yalnız Türkler inşa etmiştir." İstanbul, Osmanlı'nın yükselişini ve ihtişamını bize gösterir, ancak yeni ortaya çıkan bir ulusun hikâyesini anlatmak isteyenler için bu şehir bir palimpsest gibidir, ulusal kökenler altta okunaksız kalmış yazılar gibi kaybolmuştur. Yeni anlatılar binlerce yıldır biriken hikâyelerle iç içedir. Ankara ise görece temiz bir sayfa sunar. Gerçi bu onun boş olduğu anlamına gelmez. Örneğin, Hacetepe Üniversitesi'nin kültürel miras konulu etkinliğinde konuşan Dr. Filiz Yenişehiroğlu Ankara'yı "çok-uluslu ve çok-kültürlü katmanları" üzerinden tanıttı. Ana referans noktası, uluslararası ilgi gördüğünü ve tüm Avrupa'ya sevk edildiğini iddia ettiği tiftik ticaretiydi. Ayrıca, günümüze kadar varlığını sürdüren fiziksel kanıtlar da Ankara'nın derin ve göz alıcı tarihine işaret ediyordu; örneğin Augustus Tapınağı, ya da Hacı Bayram Veli Türbesi ve Camisi ile onu çevreleyen heybetli duvarlar. Bu caminin hemen altında bir sütunun tabanında "Bu anıt, Roma İmparatoru Julianus'un M.S. 362 yılında Ankara'yı ziyareti anısına inşa edilmiştir" ibaresi yer almaktadır. Yakın zamanda yenilenen Ulus semtindeki türbe-cami-tapınak kompleksi de (ki buradan şehrin antik surları da görülebilmektedir) bu kozmopolit geçmişi ön plana çıkarma ve bu süreçte Ankara hakkında yeni bir hikâye anlatma kararlılığını ortaya koymaktadır.

Keçiören'deki müzenin açılışında Belediye Başkanı Turguk Atlınok "Atatürk bilindiği gibi coğrafi konumu nedeniyle Ankara'yı başkent yapmamış; tarihi, kültürü ve engin medeniyeti için başkent yapmıştır" dedi.⁴ Bu yorumun doğruluğu tartışmaya açık olsa da Atlınok'un niyetinin Ankara'ya dair ortak söylemi değiştirmek olduğu açık. Atlınok şöyle devam etti: "Atatürk, 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geldiğinde Dikmen surlarında binlerce atlı ve yaya Seymenler tarafından karşılanıyor... [ve gelenler Atatürk'e şöyle

³ Sengah Sak ve Burcu Şenyapılı, "Evading Time and Place in Ankara: A Reading of Contemporary Urban Collective Memory Through Recent Transformations", *Space and Culture* 22(4): 352. Benim çevirim.

⁴ https://www.kecioren.bel.tr/aturk_ve_ankara_milli_mucadele_muzesi_100_yila_ozel_kapilarini_ilk_kez_ziyarete_acti-2400-haber.html (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2023).

demişler:] 'Paşam seni karşılamaya, Millî Mücadeleye destek olmaya, vatan uğrunda seve seve ölmeye geldik.'⁵ Bu cümledeki en kritik ve manalı kelime "vatan"dır. Aslında, Kurtuluş Savaşı kazanılmadan, Ankara başkent ilan edilmeden, ulusal kimlik oluşmadan önce dahi Anadolu'nun zaten Türklerin vatanı olduğu ima ediliyordu. Bu noktayı vurgulamak amacıyla Ankara Üniversitesi'ndeki etkinlikte geleneksel sekban kıyafetleri giymiş bir topluluk sahneye çıkararak dans gösterisi yaptı. Askerlerin Atatürk'le karşılaşması gibi anlatılar Ankara'nın uzak geçmişteki köklerini vurgularken aynı zamanda şehri ulusal bir ahlak çerçevesinde de konumlandırıyordu: başkent, dolayısıyla da ulusun oluşumunda sadece kentli seçkinler değil, iç bölgelerdeki yerel halk da rol oynamıştı. Böylece, tablonun detayları, Ulus'taki anıtlar ve sekbanların hikâyesiyle yorumlanan Ankara, yalnızca yeni kurulan Cumhuriyet'in değil, aynı zamanda tarihî Anadolu'nun da temsilcisi oluyordu. Anadolu Türklerin anavatanı olarak kabul edilirken Ankara da "Anadolu'nun kalbi" oluyordu. Bu nedenle şehir, temel bir Türk özünü yansıtmalı ve sergilemeliydi.